

NEKAJ NEZNANIH NARODNIH BUDITELJEV NA ŠTAJERSKEM

JAN SEDIVY

MARTIN KAVČIČ

Martin Kavčič je bil 17 let starejši brat narodnega buditelja Andreja Kavčiča (1752 do 1826), ki je bil od leta 1786 do 1794 kot mariborski mestni župnik in okrožni dekan obenem tudi direktor mariborske gimnazije in je umrl kot kanonik v Gradcu, kjer se je neustrašeno potegoval za slovenske narodne pravice.¹ Martin se je rodil 1. novembra 1735 v Rihtarovcih v kapelski župniji blizu Slatine Radenci. Prostorna zidana hiša je še zdaj taka, kot je bila ob njunem rojstvu pred 230 leti, le nad hišnimi vrati sta v nekaj potezah narisana oba brata, a se pod apnenim beležem komaj opazita. Martin je stopil v Gradcu v avguštinski red in tam končal študije. Leta 1775 je v svojem 40. letu izstopil iz reda in prešel med svetne duhovnike, da bi mogel pomagati staršem, ki so se zadolžili zaradi študija njegovega mlajšega brata Andreja. Nekaj časa je pomagal v dušnem pastirstvu v bližnji Radgoni, maja 1784 pa je prišel v svojem 50. letu za kaplana k Mali Nedelji, kjer je ostal kot kaplan do 13. novembra 1812, torej skoraj 29 let.²

Tu je bilo ob potokih Turji in Bukovnici tedaj precej močvirnega sveta, ki je bil leglo komarjev. Zelo je razsajala trešlika, kakor so tedaj imenovali malarijo, mnogo žrtev pa je zahtevala tudi tuberkuloza. Zaradi nehigijskih razmer so bile bolezni zelo pogoste. Martin Kavčič je poznal pomen higiene in zdravilno moč rastlin ter je z njimi in s svojo tolažilno besedo lajšal trpljenje bolnikom. Zdravljenje mu je bilo uspešno sredstvo, da si je utiral pot do src ljudi. S svojo dobroto si je pridobil veliko priljubljenost. Tako je mogel že eno leto po svojem prihodu nagovoriti Malonedeljčane, da so zgradili leta 1785 prvo šolo. V ta namen so porabili polovico premoženja bratovščine sv. Sebastijana, ki jo je zatrl ukaz cesarja Jožefa II., a se država še ni polastila njenega premoženja.³

Kakor si je zamislil njegov brat Andrej kot mariborski gimnazijski direktor svojevrsten načrt o tem, da je s pomočjo slovenskih državnih štipendij dvignil v Mariboru število slovenskih gimnazijcev ter jim dal spodbudo za učenje in za slovensko narodno zavest,⁴ tako je ustanovil tudi prav posebni štipendiji za slovenske mariborske gimnazijce. Z varčnostjo je prištedil lepo vsoto denarja. Nato je kupil mariborskemu mestnemu župniku sadovnjak, njive in vinograd z obvezo, da daje stalno dvema gimnazijcema brezplačno hrano,

stanovanje, primerno obleko in obuvalo. Prednost so imeli gimnazijci iz kapelske župnije, če pa teh ni bilo, pa drugi slovenski mariborski gimnazijci.⁵ Prvi jo je dobil Stanko Vraz leta 1827,⁶ zadnja štipendista pa sta bila leta 1914 poznejši živinozdravnik Franc Zorec in univ. prof. dr. Vinko Močnik.⁷

Ko je Martin Kavčič ustanovil pri Mali Nedelji osnovno šolo, je spoznal, da marsikdo ne pošilja otrok v šolo, ker je bilo treba plačevati šolnino. Zato je kupil v neposredni bližini šole in cerkve 3791 m² vinograda in sadovnjaka in ju izročil šolskemu upravitelju z obvezo, da brezplačno poučuje v osnovni šoli vsako leto šest najboljših učencev in da pripravlja brezplačno za vstop v gimnazijo po šolskem pouku tiste, ki jih nameravajo starši dati v latinske šole. S tem je dvignil obisk osnovne šole in spodbudil starše, da bi dali sinove v gimnazijo. Obenem je mogel učitelji uvajati učence praktično in napredno sadjarstvo in vinogradništvo.

Ko je trtna uš uničila ta vinograd, ga je dal tedanji šolski upravitelj Simon Cvahte leta 1906 zrigolati in zasaditi na njem na svoje stroške 1700 na ameriški podlagi cepljenih trsov, kar je stalo okrog 800 kron, a od štajerskega deželnega odbora, ki je dajal podpore in brezobrestna posojila za obnovo vinogradov, je prejel le 200 kron.⁸ Ker je imel Cvahte gimnazijsko maturo, je pripravljaval ves čas svojega službovanja pri Mali Nedelji za prehod v gimnazijo po rednem pouku vse tiste, ki so nameravali v srednje šole. Tega vinograda, ki je rodil v dobrih letinah do 12 hl vina, ne uživa več šolski upravitelj, marveč malonedeljska šola.⁹

To Martinovo ustanovo je dopolnil njegov brat Andrej. Zavedal se je, da je bilo tedaj na deželi zelo težko za denar in da kmetski starši težko kupujejo svojim dijakom učbenike in druge šolske potrebščine. Zato je ustanovil na mariborski gimnaziji posebno štipendijo za nabavo šolskih potrebščin, ki so jo prejemale dijaki najnižjih razredov.¹⁰

V svojem 76. letu se je poslovil Martin Kavčič leta 1812 od Male Nedelje in odšel v pokoj h Kapeli. Tam je imel blizu cerkve hišo, ki je bila med obema zadnjima vojnama salezijansko okrevališče, zdaj pa je učiteljska stanovanjska hiša. Podedoval jo je z vinogradom od svojih staršev. Tu je še hotel nekaj storiti za svojo domačo župnijo, kakor je sam izjavil ob slovesu. Kot dober gospodar je najprej uredil in izboljšal vinograd, nato pa prezidal hišo, da bi mogel priti k njemu

v pokoj njegov brat Andrej. Z dobrim gospodarstvom in z varčnostjo sta prihranila večjo vsoto denarja za svoj veliki načrt, da bi zgradili pri Kapeli namesto stare cerkvice novo prostorno cerkev. Dokler ni bilo dovolj denarja, škof dr. Zängerle ni dovolil podreti stare zgradbe. Ko je po smrti prejšnjega župnika v svojem 88. letu opravljajal Martin Kavčič vse cerkvene posle sam, se je lotil zidanja nove cerkve. Vedno je bil navzoč pri delu in je navduševal ljudi, da so brezplačno podrla staro cerkev in očistili še porabno gradivo. Z velikim veseljem so nato vozili brezplačno kamenje in ruševine nekdanjega gradu v Kocjanu. Po dveh letih je bila cerkev dozidana. Martin se je radoval še eno leto uspehov svojega truda in nestrpno pričakoval, da bi prišel k njemu uživati pokoj njegov brat Andrej, kanonik v Gradcu. Toda ni ga dočakal. Umrli je pri Kapeli 8. januarja 1826 v 91. letu svojega življenja. Prej kot pol leta pozneje so pokopali v Gradcu tudi dr. Andreja Kavčiča, ki je zatislil oči 30. junija istega leta. Oba s sestro Marijo, ki je umrla že leta 1803,¹¹ imata spominske granitne plošče na zunanji steni kapelske cerkve. Na Martinovi je napis: Tü pozhivajo Visokovreidni Gospod Martin Kautschitsch Oni so bili Sazhetek Püvanja tote Zirkvi rojeni 18^{ga} Novembra 1735 toti Sveit sapustili tiga 8^{ga} Jänera 1826 Bog nijim dai nebeski Lon.

OPOMBE

1. Slov. biografski leksikon I., str. 436. — 2. F. Kovačič, Ljutomer. Zgodovina trga in sreza, Maribor 1926, str. 322. — 3. Malonedeljska župnijska kronika. — F. Kovačič Ljutomer, str. 323. — 4. O slovenskih državnih mariborskih štipendijah glej Jezik in slovstvo IX (1963/4), str. 200 do 203 in 266—269. — 5. I. Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant. I. 1875, str. 23—24. — 6. Historia gymnasii Marburgensis (rokopis) za l. 1827. — 7. Lastni spomini. — 8. Malonedeljska šolska kronika. — 9. Lastni spomini. — 10. Izvestja (Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg) mariborske gimnazije v Mariboru pred prvo svetovno vojno. — 11. Kápelska župnijska kronika.

DR. LOVRO VOGRIN

Dr Lovro Vogrin je edini Slovenec, ki mu je avstrijska oblast uradno priznala naziv narodnega buditelja.

Rodil se je kmetskim staršem 6. avgusta 1809¹ v Senarski v župniji Sv. Trojice (Gradišče) v Slovenskih goricah. Osnovno šolo je obiskoval pri Sv. Trojici in nato je stopil leta 1823 v prvi razred mariborske gimnazije. Sošolec mu je bil poznejši pesnik Jožef Hašnik

(1811—1883), s katerim sta več let skupaj stanovala.² V gimnaziji je bil Vogrin dve leti za poznejšim mariborskim gimnazijskim profesorjem Jurijem Matjašičem (1808—1892), eno leto pa pred Stankom Vrazom, Francem Miklošičem (1813—1891) in svojim tekmečem Jakobom Košarjem (1814—1846), poznejšim voditeljem slovenskih študentov v Gradcu.³ Jezikoslovca Oroslav Caf (1814—1874) iz Ročice v isti župniji in Anton Murko iz Črmlenšaka v sosedni župniji Sv. Ruperta sta bila tri leta za njim.⁴

Na gimnaziji se sicer ni nikdar povzpel med nagrajence, vedno pa je bil med prav dobrimi dijaki. Ko je bil v tretjem razredu, je imel le v latinščini oceno 1 (dobro), vse druge ocene pa so bile adem (ad eminenter) ali prav dobro.⁵ V njegovem razredu je bilo tedaj 30 učencev, vsa gimnazija pa jih je štela 264. Dijake so tedaj temeljito preresetavali. V drugem humanitetnem ali v šestem in tedaj najvišjem razredu se je skrčil Vogrinov razred že na 7 dijakov. Število mariborskih gimnazijcev je v tem letu (1829) padlo na 157, a prvošolcev je bilo 29, drugošolcev pa celo samo 13.⁶ V višjih razredih je Vogrin privatno poučeval manj nadarjene mlajše dijake. Njegova učenca Rudolf in Herman Godel sta dosegla pozneje visoke položaje v avstrijski uradniški lestvici.

Gimnazija je imela tedaj šest razredov in tako je odšel v jeseni leta 1829 Vogrin v Gradec na dveletni licej (poznejši VII. in VIII. gimnazijski razred). Tam se je družil s poznejšimi pomembnimi možmi kot s Stankom Vrazom, dr. Štefanom Kočevarjem, dr. Antonom Murkom, Oroslavom Cafom in Jožefom Muršcem in postal navdušen narodnjak.⁷ Ko je z odličnim uspehom končal licej, je vstopil leta 1831 v graško bogoslovje. Škof dr. Roman Sebastijan Zängerle ga je leta 1834 kot tretjeletnika posvetil v duhovnika.⁸ Za vzorno vedenje in izvrstni študij mu je dal naslednje leto škof priznanje s tem, da ga je leta 1835 imenoval za kaplana mariborske mestne župnije,⁹ čez tri leta pa ga je poklical za adjunkta bogoslovnih študij v Gradec. Po več ur dnevno je poglobljajal in ponavljal z bogoslovci njihove učne predmete, obenem pa še opravljal težavne ekonomske posle namesto starega in bolehnega podravnatelja. Skoraj eno šolsko leto je moral nadomeščati tudi profesorja na izpraznjeni stolici dogmatike na bogoslovni fakulteti. Slovenskim bogoslovcem je vlival ne samo ljubezen do poklica, marveč tudi do maternega jezika. A s tem se še ni zadovoljil. Skrbel je, da so se tudi vadili v slovenskem jeziku. Kupoval je slovenske knjige¹⁰ in že leta 1841 si je naročil Vrazove Glase iz

dubrave žerovinske,¹¹ naslednje leto pa se je uvrstil tudi še med naročnike hrvatskega zbornika Kolo.¹² Knjige in časopise je posojal slovenskim bogoslovcem. Bil jim je v malem to, kar Slomšek celovškim. Pri vsem tem delu pa je še našel čas, da je nadaljeval svoje študije in leta 1842 je promoviral na graški univerzi za doktorja bogoslovja.¹³

Ko je dr. Josip Muršec zvedel, da verjetno pride dr. Vogrin v Ptuj, je pisal Vrazu, da bo potem Vogrin v Ptujju središče vsega narodnega dela.¹⁴ In res ga je poslal škof dr. Zängerle 12. maja 1843 v Ptuj za vikarja.¹⁵

Zdi se, da se je v Ptujju predvsem pripravljaj v začetku na profesuro dogmatike na graški univerzi, ker ni bilo upanja na ozdravljenje tedanjega profesorja p. dr. Johanna Rotterja. Škof dr. Roman Zängerle je bil dr. Vogrinu naklonjen, toda salzburški nadškof je imel svojega kandidata, dr. Karla Wengerja iz Salzburga, in tako je dr. Vogrin propadel.¹⁶ Že naslednje leto so mu ponudili profesuro pastoralnega bogoslovja v Gradcu. Enkrat razočaran ni hotel več prositi za to mesto, ampak je ponudbo odklonil iz ljubezni do slovenskega naroda, med katerim je hotel živeti in delovati, kakor sam pravi.¹⁷ Ko pa je leta 1844 umrl njegov prijatelj Anton Krempl, malonedeljski župnik, ni bilo za to mesto primernejše osebnosti, kot je bil dr. Vogrin. Saj škof ni mogel poslati tja za župnika kake poprečne osebnosti, dokler je bil spomin na Krempla tako živ. Krempl je namreč užival pri ljudstvu izredno velik ugled in je veljal za slavnega pisca in nenavadnega govornika, ki so ga hodili ljudje poslušati iz sosednih župnij. Dr. Vogrin je prosil za to župnijo in jo tudi dobil. Nastopil jo je 23. marca 1845. Tu je ostal do leta 1853. Ob slovesu je zapisal v malonedeljsko župnijsko kroniko, da je bil pri Mali Nedelji srečen, zadovoljen in spoštovan pri ljudstvu.¹⁸

Krempl si je hotel z oporoko zagotoviti, da po njegovi smrti njegova setev na narodnostnem polju v njegovi župniji ne bi usahnila. Zato je sporočil, da zapušča vinograd in dva travnika svojemu nasledniku le s pogojem, da je ta slovenski domorodec, ker je v tedanjem jeziku pomenilo slovenskega narodnega buditelja. Sodnik, ki je izvrševal Kremplovo oporoko, je izročil dr. Vogrinu vinograd in oba travnika. S tem ga je sodišče uradno priznalo za slovenskega narodnega buditelja,¹⁹ kar je edinstven primer v slovenski zgodovini.

Komaj je prevzel malonedeljsko župnijo, mu je škof dr. Zängerle naložil še novo dolžnost, da pomaga opravljati dekanijske posle 75-letnemu boelnemu ljutomerskemu dekanu Mihaelu Jaklinu. Nadomeščal ga je tudi

kot nadzornik in razširil med ljudstvo vsako leto več stotin slovenskih knjig, obenem pa odstranjeval iz osnovnih šol nemškutarski duh.²⁰

Dr. Vogrin je imel v svoji knjižnici tudi znamenito Kollarjevo knjigo o slovanski vzajemnosti. V dopisu z dne 23. marca 1838 sporoča namreč dr. Muršec Stanku Vrazu, da je prejel to Kollarjevo delo od dr. Vogrina.²¹

Ko so razpisali v Avstriji volitve za frankfurtski parlament, se je dr. Vogrin takoj znašel v političnem položaju in se opredelil proti tem volitvam. Proti njim so bili tudi njegovi Malonedeljčani, ki jih je narodnostno prebudil že Krempl. V pismu z dne 12. maja 1848 javlja dr. Vogrin dr. Muršecu, da so poslali Nemci med ljudstvo agitatorje za frankfurtski parlament, toda ljudstvo je tako zavedno, da hoče pregnati vsakega, ki ni narodnjak. Dalje sporoča, da so nekateri prejšnji narodni nasprotniki pod vplivom novih razmer postali Slovencem naklonjeni. Tudi dornavska in negovska graščina sta začeli dopisovati župnikom slovensko.²²

V škofijski upravi je navada, da se sedež dekanije sicer more prenašati, toda ne na majhno župnijo. Tako je dobil dr. Vogrin namig, naj zaprosi za izpraznjeno župnijo Sv. Jurija ob Ščavnici. Prevzel jo je leta 1853 in jo vodil do leta 1861. Istočasno ga je škof imenoval tudi za okrožnega dekana. S tem je postal tudi šolski nadzornik. Dr. Vogrin je vneto podpiral osnovne šole in skrbel, da vlada v njih slovenski narodni duh. V počitnicah je zbiral dijake, jih gostil in jih vzgajal ne le v verski, marveč v slovenski narodni zavesti.²³

Ko je Slomšek prenesel sedež lavantinske škofije iz Št. Andraža na Koroškem v Maribor, je hotel zbrati okrog sebe močne kulturne osebnosti, da bi skupno delovali na korist slovenskega ljudstva. Tako je podelil mesto podravnatelja mariborskega bogoslovja in profesuro za dušno pastirstvo Oroslavu Cafu. Ta predmet bi naj učil v slovenščini, a Caf ni pristal, ker se je bal, da ne bi zmozel najti in ustvariti za to stroko potrebnih znanstvenih izrazov.²⁴ Šele njegov rojak dr. Lovro Vogrin se je lotil te težavne naloge. Škof Slomšek je namreč poklical dr. Vogrina od Sv. Jurija ob Ščavnici v Maribor in ga imenoval za lavantinskega stolnega kanonika in za profesorja katehetike in pastoralke na mariborskem bogoslovju. Vogrin je začel takoj predavati v slovenščini, četudi je moral znanstvene izraze za svoja predavanja šele iskati in ustvarjati. Sestavil je slovensko učno knjigo pastoralke in obširen slovenski katekizem, a oboje je ostalo v rokopisu.²⁵

Zavedal se je, da so nekateri starejši duhovniki stali ob strani misleč, da narodnost nasprotuje veri. Ta predsodek jim je hotel razpršiti z razpravo *Narodnost in vera*, ki je izšla v *Razlagovi Zori jugoslavenski*.²⁶ V njej pravi med drugim: »Ako ni vera vsejana v narodnem jeziku na osnovi narodne izobrazbe, ostane kot koren v suhi skali in hitro usahne, kajti vera brez narodnosti preide.«²⁷ Ob tisočletnici prihoda bratov Cirila in Metoda v naše kraje je objavil leta 1863 »Tisočletno obhajilo v čast sv. Cirila in Metodija.«²⁸

Papež je zaslužnega dr. Vogrina na predlog škofa dr. Stepišnika imenoval leta 1868 za mariborskega stolnega prošta, a prav to leto je moral zaradi splošne oslabeledosti pustiti profesuro. Umrl je že naslednje leto v Mariboru 11. decembra 1869 v starosti 60 let.²⁹

OPOMBE

1. Njegov življenjepisec Davorin Trstenjak omenja v Slovenskem narodu (dalje SN) z dne 1. januarja 1870 napačno 1810 za njegovo rojstno leto. Rodil se je 1. 1809 kakor sledi iz šematizmov lavantinske škofije in iz Nekrologija svetnih in redovnih duhovnikov lavantinske škofije od 1. IX. 1859 do 1. I. 1959, Maribor 1959, str. 80, kjer ni napak. — 2. Davorin Trstenjak, Dr. Lovro Vogrin. SN 1. I. 1870. — 3. Juventus gymnasii Marburgensis 1826. — 4. Juventus gymnasii Marburgensis 1829. — 5. Tedanja ocena eminenter ustreza sedanjemu odlično, adem (= ad eminenter = skoraj odlično) prav dobro, 1 dobro, 2 komaj zadostno, 3 nezadostno. — 6. Juventus 1826 in 1829. — 7. SN 1. I. 1870. — 8. Personalstand der Sekular- und Regular-Geistlichkeit des Bisthums Seckau in Steyermark in Jahre 1834. — 9. F. Kovačič, Ljutomer. Zgodovina trga in sreza. Maribor 1926, str. 286. — 10. SN 1. I. 1870. — 11. Fr. Ilešič, Korespondenca dr. Josipa Muršca, Zbornik Matice Slovenske 1905, 142. — 12. Prav tam, str. 144. — 13. F. Kovačič, Ljutomer, str. 286. — 14. Kakor pod 11, str. 149. — 15. Kovačič, Ljutomer, str. 286. — 16. SN 1. I. 1870 in Personalstand der Sekular- und Regular-Geistlichkeit des Bisthums Seckau in Steyermark. 1842 str. 15 in 1844 str. 16. — 17. Kovačič, Ljutomer, str. 286. — 18. Kovačič, Ljutomer, str. 319. — 19. SN 6. I. 1870. — 20. Prav tam. — Mihael Jaklin (1770—1847) je spisal slovenski katekizem in ga predložil 1. 1819 škofijstvu v Gradcu. Recenzent Jurij Alič, župnik v Vidmu ob Savi, se je izjavil proti njemu, češ da je pisan v drugačnem narečju kot je v celjskem okrožju. Škofijstvo je nato naročilo Jaklinu, naj napiše katekizem v takem jeziku, da bo poraben tudi v celjskem okrožju. (gl. Kovačič, Ljutomer, str. 55.) — 21. Kot pod 11. str. 134. — 22. Kot pod 11. str. 64. — 23. SN 6. I. 1870. — 24. Božidar Raič, Oroslav Caf. Letopis Matice Slovenske 1878, III., str. 83. — 25. Kovačič, Ljutomer, str. 288—289. — 26.

Leta 1853, str. 103—112. — 27. Prav tam, str. 103. — 28. Kovačič, Ljutomer, str. 288. — 29. Prav tam str. 289.

TONČKA ŠTUPCA

Razen ravnatelja moškega učiteljišča Henrika Schreinerja in gimnazijskega profesorja dr. Antona Medveda pač ni bilo od leta 1905 v Mariboru in daleč naokrog uglednejše in v vseh krogih bolj upoštevane slovenske učne moči, kot je bila Tončka Štupca. Njena javna predavanja so bila prepričljiva, zanimiva in lepa obenem. V stari cesarski Avstriji bi zaman iskali po vseh slovenskih pokrajinah spretnejšo, delavnejšo in uspešnejšo boriteljico za pravice tedaj zatiranega slovenskega ljudstva. Še bolj kot besede pa sta vplivala njen zgled in njena močna osebnost. Tudi v nevarnih in burnih trenutkih je ohranila dostojanstven mir. Zato je ni nihče nikdar videl jezne ali sitne in če se je kak nahujskani nemški prenapetež ali šolski porednež še tako trudil, da bi jo razdražil, se mu to ni posrečilo. Tako je dosegla marsikaj, kar je bilo drugim nemogoče.

Rodila se je v nedeljo 4. januarja 1874 v Šempetru v Savinjski dolini Miciki Štupca, rojeni Kreft, od Sv. Jurija (Vidma) ob Ščavnici, in njenemu šest let mlajšemu možu Antonu Štupca, ki je kot mlad učitelj umrl že po šestih letih srečnega zakona v Stopraih pri Makolah. Enako kot njena starejša sestra Micika, rojena tudi v nedeljo 5. januarja 1873, je imela dar za petje. Skupaj sta hodili v osnovno šolo in ves čas sta v šolskih klopeh sedeli skupaj. Mati je dobila po pokojnem možu 40 goldinarjev odpravnine, kar bi zadoščalo le za nekaj mesecev. Preselila se je z otrokoma v Ptuj, kjer je pomagala teti v gostilni streči gostom. Tetina hči Poldika je večkrat igrala na citre, a Štupca jo je spremljala s svojim čistim sopranom s takim občutkom, da je bil napev vedno res umetniški izraz besedila. Glasba in petje sta privabljali vedno nove goste. Ti so včasih poklicali še Štupčini hčerki, da sta jih razveseljevali s pesmimi, ki sta se jih naučili kot majhna otroka od svojega očeta. Prepevali sta vedno. Začeli sta že zjutraj, ko sta se zbudili in našli na postelji kos kruha, ki ga jima je nastavila mati za zajtrk pred odhodom v službo. Peli sta pri igri, pa tudi tedaj, ko sta se držali za roke in se sprehajali okrog hiše in kadar sta hodili po časopis in po Slomškove spise h kaplanu Mihaelu Lendovšku, ki jih je izdajal, Materina in njuna pesem je vzpodbudila profesorja dr. Tomaža Romiha (1853 do 1935), učitelja Antona Porekarja in davkarja

Knopa, po rodu Čeha, da so ustanovili v Ptujju znamenito Pevsko društvo, ki je s svojimi nastopi po južnoštajerskih krajih budilo narodno zavest in kmalu zaslovelo po vseh slovenskih pokrajinah. Ko je začel tetin mož ob vsaki priliki izražati svoje sovraštvo do Štupce in njenih hčera, je kaplan Lendovšek našel Štupci službo pri baronici Werner v ormoškem gradu, kjer je Štupca oskrbovala 30 sob in nadzirala molžo in prodajo mleka. V ormoškem gradu sta preživelici Micika in Tončka srečna otroška leta in končali osnovno šolo. Kakor mati sta tudi obe hčeri želeli postati učiteljici. To jima je omogočila botra Rezika Pešl, ki ju je vzela brezplačno na hranu in stanovanje v Maribor, kjer sta z odličnim uspehom kot najboljši učenki končali meščansko šolo.

Ko sta hoteli na učiteljske v Gradcu, se je pojavila nepričakovana ovira. Zaradi velikega navala so tedaj sprejeli od dveh sester samo eno. Toda s priporočilom mariborskega kanonika dr. Jožefa Pajka in njegovega prijatelja Franca Hauptmana, očeta univ. prof. dr. Ljudmila Hauptmana, ki je bil tedaj profesor na tem učiteljskem, sta bili vendar obe sprejeti na zavod. Po posredovanju matere neke součenke sta dobili obe štipendijo po 150 goldinarjev letno in sta bili na ta način dobro preskrbljeni. Mogli sta si še sposoditi klavir in se spopolnjevati pri tedanji najboljši graški učiteljici klavirja, pri Mini Wagner, sestri znanega komponista, ki je opravila vse izpite na dunajskem konservatoriju z odliko. Ustno maturo sta napravili obe 6. julija 1892 in sicer med vsemi najbolje. Ravnatelj graške meščanske šole ju je takoj povabil, da bi zaprosili na njegovo šolo. Za povabilo, ki je pomenilo za njih odlikovanje in visoko napredovanje v službi, sta se zahvalili, rekoč: »Midve sva Slovenki in hočeva delati med slovenskimi otroki.« Ob slovesnosti na koncu mature jima je posebej čestital za uspeh sam deželni šolski nadzornik. Po njegovem posredovanju sta obe dobili službo na osnovni šoli pri Sv. Marku (v Markovcih) niže Ptujja. Tu sta znali sestri Štupici igrati ne samo na klavir, marveč tudi na nežne strune mladih duš. Z novimi metodami sta brez šibe, ki je veljala tedaj za dobro vzgojno pomagalo, dosegali izredne uspehe. Ustvarili sta tudi šolski pevski zbor in pripravili več mladinskih iger, ki so vzbudile pozornost daleč naokrog.

Ti uspehi so vzbudili nevoščljivost novega šolskega upravitelja. Na zvit način jima je skušal vzeti stanovanje. Nahujskal je nekaj ljudi, da so jima pobili šipe, češ da z gledališkimi igrami in vajami zavajata mladino k ponočnjaštvu. Pridobil je na svojo stran tudi

novega kaplana, ki ju je napadel s prižnice. V očetovskem prijatelju, župniku Matiji Slekovcu, znanem zgodovinarju, nista mogli najti opore, ker je bil na smrt bolan. Edina rešitev je bila premestitev. Micika je dobila sredi poletja leta 1905 mesto na vadnici ljubljanskega ženskega učiteljskega. Prav tedaj pa je bilo razpisano tudi učiteljsko mesto v Krčevini, mariborskem predmestju. Krajevni šolski svet, ki je predlagal deželnemu šolskemu svetu v Gradcu tri kandidate, je bil trdno v nemških rokah in je skrajno sovražil in zatiral Slovence. Zvedelo se je, da je že vnaprej obljubil to mesto nekemu nemškutarskemu šolskemu upravitelju z dežele. Zato se Slovenci sploh niso potegovali za Krčevino — razen Tončke Štupce. Skoraj vedno je bil imenovan prvi v predlogu, redko drugi, tretji pa nikdar. Slovenskemu okrajnemu šolskemu nadzorniku prof. dr. Janku Bezjaku se je komaj posrečilo spraviti Tončko na brezpomembno tretje mesto v predlogu, ker je imela med vsemi 18 prošnjiki edina izpit za meščanske šole in to z odliko. Dr. Bezjak je opozoril Tončko, naj si skuša poiskati kako priporočilo pri deželnem šolskemu svetu v Gradcu. Spomnila se je vplivnega nemškega župnika Holzerja v Ernovžu (Erenhausen), s katerim se je spoznala na obisku pri svoji prijateljici iz dijaških let, učiteljici Ganshofen. Holzer se je na njeno prošnjo takoj odpravil v Gradec in je obiskal vse svoje vplivne znance in prijatelje, da je zagotovil Tončki priporočilo pri deželnem šolskem svetu.¹

Kakor v razdraženem sršenovem gnezdu je završalo med mariborskimi nemškimi nacionalisti in nemškutarji, ko je dobila mesto v Krčevini — Tončka Štupca, kandidatkinja na tretjem mestu v predlogu. Takoj so spustili proti njej v nemški dnevnik Marburger Zeitung strupen članek z zahtevo, da ne sme nastopiti službe v Mariboru ta rusofilka, vindišarska učiteljica.² Nato so poslali zoper njo odposlanstvo v Gradec k cesarskemu namestniku grofu Claryju. Toda Štupca je bila že stalno nastavljena učiteljica in je ni bilo mogoče premestiti, če ni storila nič kaznivega. Zato jo je poklical k sebi tedanji novi deželni šolski nadzornik Peter Končnik, bivši ravnatelj celjske gimnazije, ki se je zaradi višje službe pravkar prelevil iz koroškega Slovenca v nemškega nacionalista. Hotel jo je pregovoriti, da bi se sama odrekla Krčevini. Pred Končnikom so trepetali celo gimnazijski ravnatelji, a kaj šele, da bi si upali nasprotovati njegovemu mnenju. Junaška Tončka mu je ugovarjala in odločno odklonila vse njegove predloge, a kljub temu si ga je znala spremeniti iz sovražnika v zagovornika.³

Sledili sta še dve odposlanstvi k cesarskemu namestniku in skrajno surov in lažniv napad v uvodniku Marburger Zeitung pod debelim naslovom »Štupččin škandal«. Še več! Vsi odborniki krajevnega šolskega sveta v Krčevini so zagrozili, da odstopijo, če Štupca ne izgine iz Maribora, toda Štupca se kljub vsem nevarnostim ni uklonila. Čeprav ji je sam okrajni glavar grof Attems osebno prepovedal še dalje zahajati v Narodni dom, se ni zmenila za to prepoved. Kakor prej na vseh večjih slovenskih prireditvah je pela Tončka v duetu s sestro Miciko tudi še naprej v mariborskem Narodnem domu, v ptujski in ormoški čitalnici in Tončka je še dalje sodelovala v godbenem kvartetu bratov Serajnikov, večkrat pa je tudi spremljala na klavirju znanega tedanjega virtuozna na violini, učitelja Bena Serajnika.⁴ Slovenskih šol tedaj v Mariboru ni bilo razen zasebne osnovne šole šolskih sester. Kolikor je znala in še zna starejša slovenska mariborska generacija, ki je hodila v nemške šole, slovenskih pesmi, se jih je naučila od Tončke Štupce v Narodnem domu.⁵

Razmere so postale po njenem prihodu v Maribor še tem težje, ker je tedaj prišel iz Nemčije za mariborskega protestantskega nemškega pastora namesto prejšnjega zmernega in pravičnega Goschenhoferja, sicer izvrsten govornik, a divji sovražnik Slovencev dr. Ludvik Mahnert. Njemu je bilo krščanstvo samo krinka in sredstvo za ponemčevalne namene. Delal je na to, da bi se tedanja Avstrija združila z Nemčijo in da bi čim prej ponemčila Slovane. Pritiskal je na mariborske Nemce in jim očital, da prepočasi napreduje gradnja nemškega narodnostnega mostu ob tedanji železnici od Dunaja do Jadrana. Karal jih je, da so kot Nemci premalo odločni, češ da so kot katoličani pod vplivom slovenske duhovščine in mariborske škofije, kjer ni niti enega nemškega duhovnika. Slovenska duhovščina je tako narodno zavedna in nevarna, da je prepojila s slovenskim duhom celo tista dva Nemca, ki sta študirala na mariborskem bogoslovju, a iz nemško mislečega maturanta Evalda Vračka je ustvarila tistega »šentiljskega leva«, ki je s pomočjo slovenskega župana Thalerja varoval tako odločno in uspešno »slovenske Termopile«, kakor so nazivali Šentilj, 14 km severno od Maribora, da tu ni mogel prodreti slovenske fronte ves 60 milijonski nemški narod. Kljub ogromnim denarnim sredstvom Schulvereina, ki je skušal ponemčiti Slovence s šolami, slovenska trdnjava Šentilj ni padla, čeprav je drugo ponemčevalno društvo Südmark naseljevalo protestantske Nemce iz Nemčije. Zato je za-

čel dr. Mahnert širokopotezno gibanje za odpad od katoličanstva in za prestop v nemško lutrovsko vero.⁶

Najprej je žel dr. Mahnert uspehe na realki, kjer je poučeval evangeličanski verouk, in kjer so bili skoraj vsi profesorji in dijaki nemške narodnosti. Od prejšnjih 3 do 4 protestantskih dijakov se je dvignilo njih število po Mahnertovem prihodu na 35 do 40.⁷ Razmeroma velike uspehe je imel med mariborskim slovenskim proletariatom, ki je bil pod vplivom nemške socialne demokracije ali narodnostno nezaveden ali pa nemško čuteč. Ob sobotah in plačilnih dneh je pošiljal dr. Mahnert svoje agente v zakotne gostilne, kjer so si le-ti zbrali omizje in velikodušno plačevali za žganje in vino. Ko je začel delovati alkohol, je potegnil agent iz žepa že sestavljeno izjavo, da podpisani izstopajo iz katoliške cerkve in vstopajo v protestantsko. Če se je kdo preveč dolgo obotavljal s podpisom, so ga zasmehovali kot bojazljiva, farškega podrepnika, vindišarja in nekulturneža. V treznem stanju si je nato le malokdo upal veljavno preklicati ta svoj podpis. Kdor pa je bil protestantske vere, je seveda vpisal pri ljudskem štetju svojo družino in v šoli svoje otroke za Nemce, četudi niso obvladali nemškega jezika.⁸

V tej dobi tako imenovanega gibanja Proč od Rima (*Los von Rom Bewegung*) je prestopilo leta 1904 v Mariboru iz katoliške v Mahnertovo nemško cerkev 173 oseb, v prvi polovici leta 1905 že 196, a v juliju istega leta še 53, v avgustu pa celo 87 oseb.⁹

Ko je magdalenski župnik Simon Gaberc plačal iz svojega 20 kron tistemu svojemu župljanu, ki je preklical svoj podpis, je povišal dr. Mahnert kupnino duš od prejšnjih 10 kron na 20 ali celo 30, pa tudi na vrečo pšenične moke. Mahnertova cerkev se zaradi tega ni bolj polnila, ker novi verniki niso zahajali v njegovo cerkev kakor niso prej v katoliško. Mogel pa se je ponašati z večjim številom Nemcev in vpisanih protestantov in nemško društvo za podpiranje protestantskih župnij med katoličani z imenom »Gustav Adolf« ga je bogato zalagalo z denarjem.¹⁰

Pod Mahnertovim vplivom in pritiskom so skušali mariborski nemški nacionalisti popolnoma ponemčiti tedaj dvojezično krčevinsko šolo in jo spremeniti v ponemčevalnico. Schulverein je dal na voljo bogate denarne vire; z brezplačnimi šolskimi potrebščinami in z darili so skušali vplivati na tiste siromašne slovenske starše, ki jih niso dosegli Mahnertovi kupci duš. Trudili so se, da bi jih starši vpisovali kot Nemce v nemške od-

delke, da bi jih nemški nacionalistični učitelji vzgojili v strupene sovražnike Slovencev. Toda še več uspeha je imela Štupca s svojo čudovito privlačno silo in s svojo materinsko ljubeznijo. Iznšla je novo sredstvo za res pravo pomoč ubogim in lačnim viničarskim otrokom, ki je presegala enkratna ali večkratna nemška darila. Vsem potrebnim slovenskim šolarjem krčevinske šole — bilo jih je nad sto — je preskrbela brezplačno kosilo. Odkrila je dovolj blagih src in v veliki meri so ji pomagali celo pošteni Nemci, ki jim je presedal zagrizeni dr. Mahnert. Štupca je imela tedaj v svojem razredu 70 učencev. Če bi jih bilo 80, bi se po zakonu morala odpreti slovenska vzporednica. Z vso silo se je vrgla na delo, da bi dosegla to število. Nagovarjala je otroke, naj privedejo v njen razred svoje znane tovariše v okolici. V septembru in oktobru skoraj ni minil dan, da ne bi koga privedli, včasih pa tudi po več. Pri prihodu vsakega so se vedno na novo štel. »Že nas je 76, 80, 87, 90; mora nas biti 100!« Ko je stoti res prišel, so vriskali od veselja in radosti ni bilo ne konca ne kraja. Razred je bil za tako število premajhen. Učenci ob straneh so sedeli samo na pol v klopi in so morali paziti, da ne padejo na tla. Risali pa so nekateri na tleh. Štupca je hodila zdaj tako dolgo nadlegovat krajevni šolski svet, da so se razblinili vsi njegovi zavlačevalni poskusi in da je končno moral odpreti novo vzporednico.¹¹

Napačno bi bilo misliti, da so bili zavedni Slovenci v stari Avstriji proti učenju nemščine, saj brez znanja nemškega jezika ni mogel dobiti službe v Mariboru noben Slovenec. Hoteli so le, da se njihovih otroci nauče v šoli slovenskega materinega jezika, a nemščine jih naj uči na osnovi slovenskega jezika slovenski učitelj, ki jim bo ohranil slovensko narodno zavest. V dobri slovenski šoli so se naučili otroci razen slovenskega jezika tudi nemškega bolje kot v popolnoma nemški šoli. Na Štupčinem primeru se je to tudi javno dokazalo.

V tej dobi je hotela pruska vlada popolnoma ponemčiti poljske pokrajine. Kljub stoletnemu prizadevanju se ji to namreč ni posrečilo. Zato je poslala posebno komisijo opazovati v Avstrijo na slovensko obmejno ozemlje, kako se slovenski otroci poučujejo v nemščini. Ravnatelj šole je bil še tedaj znani slovenski pedagog Miha Nerat (1845—1922), ustanovitelj in prvi urednik slovenskega vzgojeslovnega časopisa Popotnik. Ta je privedel prusko komisijo pod vodstvom pruskega deželnega svetnika Wojna, v spremstvu okrajnega glavarja grofa Attemsa in predsednika

krajevne šolskega sveta Pressla v Štupčin razred. Dala je prinesiti sliko in po Schreiner-Bezjakovi Nemški vadnici so otroci gladko in živahno opisovali v nemščini. Po pouku je počakal Štupco na hodniku slovenski šolski nadzornik Schmoranzer in ji dejal: »Morali bi videti, kako je bil zelen od jeze tisti Pressl, ki je hodil v Gradec zaradi vaše odstranitve, ko je pruski komisar izjavil pred vsemi v zbornici: »Čestitam šoli in vam vsem za tako učiteljico! Ta dela prave čudeže. Kaj takega še nisem doživel v šoli!« Nadzornik Schmoranzer je našel priložnost, da je pojasnil v odsotnosti okrajnega glavarja in Pressla, da ima take uspehe zato, ker poučuje na osnovi materinega jezika in ker goji otrokom njihovo slovensko narodno zavest.

Tudi po Neratovi upokojitvi, ko je prevzel vodstvo šole zagrizen nemškutar Thomas Wernitznig, so neustrašeno vzgajali otroke v slovenskem duhu učitelji Matija Lichtenwalner-Senkovič in njegova žena Viktorija, Mirko Pučelnik in Štupca. Tu so pričakali tudi razpad Avstro-Ogrske leta 1918.¹²

Po nastanku Jugoslavije v oktobru 1918 se v mariborskih osnovnih in meščanskih šolah ni mnogo spremenilo. Prejšnji nemški učitelji so ostali na svojih mestih, dasi so se nekateri s svojimi razredi udeležili pred zavezniško komisijo demonstracije 27. januarja 1919, da bi Maribor pripadel Nemški Avstriji. Dne 2. februarja 1919 pa so vse šole zaprli zaradi pomanjkanja kuriva za mesec dni. Ta odmor je porabilo prosvetno poverjeništvu v Ljubljani, zlasti pa dr. Leopold Poljanec, da je izdelal načrt za popolno preosnovo mariborskega in sploh obmejnega šolstva. Najprej je 13. februarja zamenjal dotedanjega mariborskega nemškega šolskega nadzornika Karla Köchla s prizanim vzgojiteljem Matijo Senkovičem, tedaj učiteljem v Rušah. Ker pa je Senkovič že opravljal nadzorniške posle v mariborskem okoliškem okraju in je bil preobremenjen, je prevzel nadzorstvo mariborskih mestnih osnovnih šol profesor moškega učiteljišča Miroslav Šijanec. Ob koncu marca je dobila cela vrsta preizkušenih šolnikov iz bivše Štajerske in tudi Kranjske brzojavne pozive, naj nastopijo 1. aprila 1919 službo v Mariboru. Nekateri so prevzeli posle učiteljev in učiteljic, drugi šolskih upraviteljev ali ravnateljev in ravnateljic meščanskih šol. Vsi so se odzvali brez obotavljanja. Z najnujnejšo prtljago je zaradi neurejenih prometnih razmer pač zamudil ta ali oni dan ali dva.¹³

Dr. Poljanec se je zavedal, da je Maribor v šolstvu najvažnejša in najobčutljivejša pa tudi najnevarnejša točka v vsej Jugoslaviji. Tu je najvažnejši vhod v Jugoslavijo in po

prvem vtisu se kaj rado presoja ves narod in vsa država. Tu je imela germanizacija razmeroma zelo velik uspeh, nemška in nemškutarška zagrizenost pa je dosegla v teh krajih vrhunec. Zato je bila potreba po res dobrih učiteljih brez ozira na politično in svetovno-nazorno pripadnost največja in se je dobro vzgojno in šolsko delo tu obrestovalo pač najboljše. Zato je premestil v Maribor na osnovne in meščanske šole res najsposobnejše slovenske učne moči. Nobeno mesto v Jugoslaviji ni imelo ne prej in ne pozneje toliko izvrstnih šolnikov in ne tako velikih uspehov v vzgoji in pouku kot Maribor v prvi dobi po letu 1919.¹⁴

Prezemanje šol in poučevanje je bilo v začetku tako težavno in je zahtevalo toliko poznavanja razmer, da so mu bili kos le najpreudarnejši in najspretnejši učitelji. Nemci so namreč neradi izročali šolski inventar, misleč, da bo Maribor pripadel Nemški Avstriji. Ko so na Koroškem pokali topovi in puške za slovensko severno mejo, je nemško učiteljstvo upalo, da bodo morali Slovenci kmalu zapustiti Maribor.¹⁵ Na krčevinski osnovni šoli so nemški in nemškutarški starši in učitelji nahujskali svoje prejšnje večje nemške in nemškutarške učence, da so v nedeljo vdrli v razrede in odnesli vse, kar se je dalo, češ da bodo slovenski učitelji požgali vse, kar je nemškega.¹⁶

V začetku so nahujskani šolarji nagajali slovenskim učiteljem na vse mogoče načine. Pri obveznem pouku slovenščine ponekod niso hoteli odgovarjati in tudi ne ponavljati slovenskih besed in stavkov in vedno so se izgovarjali: »Ne razumem!« Bili so kar iznajdljivi v tem, kako bi čim bolj jezili učitelje in onemogočali pouk. V nemščini so na primer zahtevali stalno drug za drugim na stranišče z najsurejšimi izrazi. Ko jih je učitelj počil, kako se spodobno prosi na stran, so se mu režali v obraz in na Pobrežju mu je eden zabrusil: »Ne spleča se. Naša nemška učiteljica nam je rekla, da se za mesec dni vrne in tedaj bodo morali bindišarji (psovka za Slovence) bežati.« Ko so večji nemškutarški šolarji videli, da prihaja njihov šolski upravitelj Josip Klemenčič, so govorili pred razredom v mariborskem nemškem narečju tako glasno, da jih je moral slišati: »Veš kaj? Bindišarski nadučitelj, ta prokleti pes, je že tu!«¹⁷

V začetku šolskega leta 1919/20 so ločili v Mariboru otroke po narodnosti. V nemške razrede so vpisali le otroke nemških staršev, v slovenske pa tudi tiste slovenskega pokolenja, ki niso več znali dobro slovensko. Prve dni pouka je mnogo staršev kar oblegalo pisarne šolskih upraviteljev in tudi nekateri

starši slovenskega rodu so želeli, da bi njihove otroke vpisali v nemške razrede. Marsikoga je prevzel strah, da mu otroci ne bodo uspevali v slovenskih razredih, nekatere je prešinjala mržnja do Slovencev, nekaj pa jih je mislilo, da bo Maribor pripadel nemški avstrijski republiki.¹⁸

V enem letu so si znali pridobiti tedanji mariborski slovenski učitelji naklonjenost učencev in njihovih staršev brez ozira na narodnost. V šoli je zavladala disciplina in šolsko delo je potekalo vzorno. Tako lep in nepričakovan uspeh je najbrž edinstven v vsej zgodovini vzgoje in pouka v Jugoslaviji.

V takih razmerah je poslal nadzornik dr. Leopold Poljanec v aprilu 1919 Tončko Štupca za ravnateljico nove mariborske slovenske dekliške meščanske šole, ki je imela še nemške vzporednice. Naletela je na še tem večje ovire in težave, ker so bile med njenimi učenkami tudi napol odrasle hčere najvplivnejših mariborskih nemških meščanov. Razen tega je bil njen prednik zelo dober pedagog Bienenstein, nemški pisatelj, ki je bil izredno priljubljen v šoli in pri starših. Kmalu si je s svojo pravičnostjo in ljubeznivostjo pridobila tudi učiteljstvo nemške narodnosti, ki je še ostalo prvo leto na šoli. Vendar ji je učiteljica Thusnelda Weitholz izjavila pred narodnim praznikom: »Gospa ravnateljica, rajši se ustrelim kot da prisostvujem jutri proslavi.« Tudi več učenek je bilo pripravljenih raje na izključitev kot bi se udeležile proslave Vidovega dne, čeprav so se tedaj spominjali predvsem poraza srbske vojske na Kosovu leta 1389. Štupca je spoštovala in gojila narodnostna čustva nemških učenek in jim je dovolila v šoli na prireditvah slaviti velike nemške pesnike in pisatelje v njihovem jeziku, obenem pa jim je vcepljala tudi spoštovanje do naših kulturnih vrednot in do naših duševnih velikanov.¹⁹

Pri vsem svojem napornem vzgojnem delu je še imela Tončka Štupca dovolj moči, volje in časa, da se je nadstrankarsko tudi politično udejstvovala in se posvetila delu za treznost.

V začetku našega stoletja sta pretili iz Ptujja slovenskemu ljudstvu dve nevarnosti. Ponenčeni pek in ptujski župan Josef Ornig iz Hrastovca (1859—1925) je izdajal v Ptujju v slabi slovenščini časnik Štajerc, ki je sramotil in zaničeval vse, kar je bilo slovensko in zavajal v nemško miselnost tudi take zavedne Slovence, ki niti niso znali nemško. Zavedni Slovenci so imenovali ta časnik »giftna krota« in so napenjali vse sile, da bi mu se število naročnikov in čitateljev čim bolj znižalo.²⁰ Tončka Štupca se je borila med ljudstvom vsepovsod proti Štajercu in pisala v Sloven-

skega gospodarja nepodpisane sarkastične krajše prispevke, ki so marsikoga tako zadeli, da je Štajerca opustil.²¹

Ko je ob koncu preteklega stoletja peronospora uničila stare vinograde, je izkoristil pomanjkanje vina zagrizen nemški ptujski tovarnar Simon Hutter. Zastrupljal je naše ljudi z žganjem in špiritom. Prodajalo se je po vseh podeželskih trgovinah tudi ob nedeljah in praznikih predpoldne. Mnogo kmetov je na tem žganju zapravilo posestvo; če je bilo blizu nemških vinogradov, mest ali ob narodnostni meji, so ga skušali kupiti Nemci, a nezadovoljneži so se kaj radi pridružili štajercijancem.²²

Nevarnost pijančevanja je zlasti spoznal mariborski zgodovinar prof. dr. Franc Kovačič, ki je po prvi svetovni vojni na mirovni konferenci branil našo severno mejo. Izvrstno pomočnico je našel v Tončki Štupci. Borba za treznost je bila tem težja, ker so ji tedanje slovenske politične stranke zaprle svoje časopise. Vino se je tedaj težko prodajalo in nobena se ni upala zameriti svojim volivcem med vinogradniki z borbo za treznost, ki se je zavzemala za popolno vzdržnost od vsakega alkohola, tudi od vina. Mladi politik dr. Anton Korošec je na stalno prigovarjanje obljubil svojemu prijatelju dr. Kovačiču objavljati v Slovenskem gospodarju, če spreobrne zakrknjenega pijančka v uredništvu tega lista. To se je dr. Kovačiču s pomočjo Štupce res posrečilo. Že dva meseca ni okusil ta prejšnji pijanec nobenega alkohola. Tako ga je dr. Kovačič določil za tajnika pripravljalnega odbora treznostnega društva v Mariboru. Ko bi se moral vršiti ustanovni občni zbor, je ta tajnik pripravil dvorano in se nato vsedel in čakal zborovalce. Na prigovarjanje dr. Korošca je pa urednik Januš Golec zapeljal tajnika, da je zopet začel piti. Zjutraj ga je napojil z žganjem in vinom. Ko je dr. Kovačič odprl ustanovni občni zbor, je omenil, da je samo s popolno vzdržnostjo mogoče ozdraviti zakrknjene pivce in da je najboljši dokaz za to prav tajnik pripravljalnega odbora. Ko je ta slišal svoje ime iz ust nič hudega slutečega dr. Kovačiča, je skušal vstati, toda

zaužiti alkohol je že deloval tako močno, da ga noge niso več nesle in pijač kot top se je zvalil pod mizo. Vse je buknilo v gromki smeh²³ in dr. Korošec ni bil dolžan dati na voljo svojega časopisa za treznostno gibanje. Dr. Kovačiča je ta dogodek potrl, ne pa Štupce. Še bolj se je lotila dela in opogumila tudi dr. Kovačiča. Kmalu je bilo zlasti ob podpori gimnazijskega ravnatelja dr. Josipa Tomiška med mariborskim dijaštvom mnogo abstinentov, ki so zanesli z velikim navdušenjem protialkoholno gibanje med vse slovensko dijaštvo in še celo na Hrvaško. Učeni dr. Kovačič je pogosto predaval, toda mnogo več je dosegla Štupca. Študentje na univerzi so tedaj mnogo popivali. Da so se odpravile med študenti pивske navade in da celo štajersko dijaštvo kljub vinogradništvu sedaj razmeroma malo pije, je to v veliki meri zasluga tudi ravnateljice Štupce.

Kot sveča je ugasnila 13. decembra 1962, ko bi za tri tedne vstopila v svoje 90. leto.

OPOMBE

1. Rokopisni koncept spominov Tončke Štupce, dopolnjeni s pripovedovanji dne 10. in 11. januarja 1961. — 2. Marburger Zeitung 5. avgusta 1905. — 3. Kot pod 1. — 4. Kot pod 1 in Marburger Zeitung 26. avgusta 1905 ter izjava Bena Serajnika 14. marca 1957. — 5. Poizvedovanja pri najstarejših mariborskih slovenskih meščanih. — 6. Januš Golec, novinar, Maribor, Spomini (v rokopisu). — 7. Izvestja mariborske gimnazije (Jahresbericht oziroma Programm des k. k. Gymnasiums in Marburg) za leto 1890 do 1909 in 1910 do 1914. — 8. Kot pod 6. — 9. Marburger Zeitung 1. 8. in 2. 9. 1905. — 10. Kot pod 6. in izjava učiteljice v p. Ane Černetič v Mariboru. 26. 5. 1967. — 11. Kot pod 1. — 12. Kot pod 1. — 13. Slovenske osnovne in meščanske šole v Mariboru 1919—1929, str. 8—9. — 14. Lastni spomini in opažanja. — 15. Prav tam str. 8 do 13, 43. — 16. Prav tam str. 11—13, 43, 45. — 17. Prav tam str. 45. — 18. Prav tam str. 21 do 23. — 19. Kot pod 1. — 20. Lastni spomini in opažanja. — 21. Izjava Tončke Štupce 14. januarja 1961. — 22. Lastni spomini. — 23. Izjava Januša Golca 15. 1. 1961. — 24. Lastni spomini.